NEW

לקוטי שיחות

PESACH חג הפסח

VOLUME 1, P. 244-253

LIKKUTEI SICHOS

INSIGHTS INTO THE WEEKLY PARSHA

BY THE LUBAVITCHER REBBE

Dedicated to

Emmanuel (Mendel) Karp

1905 - 1989

son of Bernard (Berl) and Rose (Rezele)

Manny Karp was the first of his family born in the United States, in 1905. His first language was Yiddish. Losing his mother to the Spanish Flu shaped his resilience and commitment to helping others, ultimately leading to a career as a guidance counselor in Philadelphia public schools. He also served many years as the director of Camp Akiba in the Poconos.

Karp's legacy is characterized by his optimism and unwavering dedication to learning and mentorship. Emmanuel Karp died in 1989.

AT THE REBBE'S SEDER TABLE

Introduction

What wouldn't a chassid give to sit at his Rebbe's *Seder* table? The mere thought stirs a chassid's soul – each one imagining the scene through his own lens. For many, the highlight would be the explanations of *Hagadah* that the Rebbe would give.

For over two decades, Lubavitcher chassidim glimpsed that dream. From 5710 to 5731 (1950–1971), the Lubavitcher Rebbe would hold his *Seder* upstairs in 770, in the apartment of his revered father-in-law, the Rebbe Rayatz, as a guest of his mother-in-law, Rebbitzen Nechamah Dinah – until her passing marked the end of this chapter in Chabad history.

During the recitation of the *Hagadah* itself, the Rebbe remained silent, offering no commentary. Even at the festive meal, his remarks were few, often only in response to questions from his brother-in-law, Rabbi Shmaryahu Gourary or others present. Yet, on the second night of Pesach, after the *Seder's* conclusion, he would descend to 770 and address the chassidim, unpacking select passages with insights that resonated far beyond the night.

The *sichos* that follow spring from those post-*Seder* talks – addresses in which the Rebbe wove the *Hagadah*'s threads into a tapestry of meaning for every generation. They invite us not just to hear, but to live the lessons of the Exodus from Egypt, linking the Exodus to our own paths of redemption, both collective and personal.

PESACH I | חג הפסח א

Adapted from a *sichah* delivered on *Pesach,* 5716 (1956)

Introduction

The custom of the Pesach *Seder* has its roots in the Scriptural command,[1] "You shall tell your child on that day…." Basing themselves on this verse, our Sages[2] ordained many customs to engage children in the *Seder.* Perhaps the one that commands the greater prominence is the recitation of the "Four Questions."

The order of these questions in *Chabad* tradition differs from the customs of some others. In *Chabad* tradition, the first question focuses on *matbilin* – why we dip the vegetable (*karpas*) in saltwater and bitter herbs (*maror*) in *charoses.* Why begin with that rather than with *matzah*, a Scriptural commandment? Why did our Sages arrange the questions so that a mere custom takes precedence over a Divinely-ordained law?

In response, the Rebbe challenges our assumptions about religious hierarchy. While some might accord lesser significance to customs than Scriptural or Rabbinic laws, the Rebbe reveals a profound insight, particularly relevant regarding the education of children. What distinguishes Jews visibly in the world are often these very customs. They form the foundation of Jewish identity long before a child understands the significance of commandments sourced in the Torah.

By exploring the unexpected order of the four questions, the Rebbe illuminates how Jewish customs serve as the primary vehicle for instilling in us the consciousness encapsulated in the statement, "You have chosen us from all peoples."[3] This awareness becomes the bedrock upon which all other Torah observance stands, ultimately connecting us to the theme of redemption that defines the Pesach story.

---

1. *Shmos* 13:8.

2. *Pesachim* 109a.

3. As recited in the intermediate blessing of the festival in the *Shemoneh Esreh.*

Why Customs Deserve Priority

How Different is this Night![1]

1. According to Chabad custom,[2] the order of the four questions is as follows: Dipping the *karpas* in saltwater and the *maror* in *charoses*, ***matzah*****, bitter herbs, and reclining.**

At first glance, this order is not understandable. It fits neither the importance of the actions nor the order in which the child sees them being carried out. **According to the importance of the actions, the order** of the questions **should have** first referred to: a) ***matzah*** **— a Scriptural obligation,** then **b) bitter herbs — a Rabbinic [obligation] (in the present era),**[3] **then c) reclining — which expresses the concept of freedom, and only at the end, d) dipping — which is merely a custom.**

Alternatively, if the order of the questions depended on **what the child sees first, dipping should have been either at the very end (because the principal** dipping **is the second dipping** mentioned, **the dipping of the** ***maror*****),**[4] **or at least after reclining, since reclining is** already observed **during** ***Kiddush*****, before the first dipping.**[5]

א. מַה נִּשְׁתַּנָּה:

דֶער סֵדֶר פוּן דִי פִּיר קַשְׁיוֹת לוֹיט דֶעם מִנְהַג חַבַּ"ד[א] אִיז: מַטְבִּילִין, מַצָּה, מָרוֹר אוּן מְסֻבִּין.

אִין פְּלוּג אִיז נִיט פַאַרְשְׁטַאנְדִיק: עֶס אִיז דָאךְ נִיט צוּגֶעפַּאסְט נִיט לוֹיט דֶער וִויכְטִיקַיְיט פוּן דִי עִנְיָנִים אוּן נִיט לוֹיט דֶעם סֵדֶר וָואס דָאס קִינְד זֶעט פְּרִיעֶר.

לוֹיט דֶער וִויכְטִיקַיְיט פוּן דִי עִנְיָנִים, הָאט גֶעדַארְפְט זַיְין: א) מַצָּה - אַ חִיּוּב מִדְּאוֹרַיְיתָא. ב) מָרוֹר - מִדְּרַבָּנָן (בִּזְמַן הַזֶּה[ב]). ג) מְסֻבִּין - וָואס עֶס דְרִיקְט אוֹיס דֶעם עִנְיַן הַחֵרוּת, אוּן עֶרְשְׁט צוּם סוֹף מַטְבִּילִין - וָואס אִיז בְּלוֹיז אַ מִנְהָג.

לוֹיט דֶעם וָואס דָאס קִינְד זֶעט פְּרִיעֶר, הָאט מַטְבִּילִין גֶעדַארְפְט זַיְין אָדֶער גָאר צוּם סוֹף (וַוייְל דֶער עִיקָר אִיז דֶער טִיבּוּל שֵׁנִי), אָדֶער עַל כָּל פָּנִים נָאךְ מְסֻבִּין, וַוייְל מְסֻבִּין אִיז דָאךְ בַּיי קִידּוּשׁ, נָאךְ פַאר דֶעם עֶרְשְׁטְן טִיבּוּל[ג].

---

1. This phrase introduces the four questions. Traditionally, it is understood as a question: How is this night different from all other nights? However, the wording allows for it to be read as an exclamation: How different is this night from all other nights!

2. **This order is also found in the** ***Talmud Yerushalmi's*** **version of the Mishnah** (*Pesachim* 10:4), **Rabbeinu Yitzchak Alfasi's** *Halachos* (*Pesachim* 25b, **Rabbeinu Asher's** *halachic* commentary (*Pesachim* 10:30) **(however, the last two questions are omitted there; the amendment of** ***Bach*** **on Rabbeinu Yitzchak Alfasi** loc. cit. **requires analysis), the** ***Siddur*** **of Rav Amram** ***Gaon*** **(the** version found in the **British Museum manuscript), the** ***Siddur*** **of Rav Saadia** ***Gaon*****,** ***Rambam*****,** ***Tur*****, Avudraham** (although that source does not list all four questions, from the fact that it **mentions** the question regarding **dipping** before the question regarding ***maror***, it is apparent that it follows this order), **Rabbi Yitzchak Abarbanel's** ***Zevach Pesach, Pri Eitz Chayim, shaar*** **21, ch. 7;** ***Siddur HaArizal; Mishnas Chassidim, et al.*** This is also the order of the questions **in the first printed** ***Hagadah*** **(Soncino, 1485).**

3. I.e., in contrast to the era of the *Beis HaMikdash,* when partaking of *maror* together with the Pesach sacrifice was a Scriptural *mitzvah*. See **the Alter Rebbe's** ***Shulchan Aruch, Orach Chayim,*** **sec. 475:15.**

4. The first dipping – a vegetable in saltwater – directly after *Kiddush,* is merely a custom, while the second dipping – *maror* in *charoses* – is mentioned in the Talmud.

5. **On the surface, it is possible to say that the reason why the question**

What Attracts Attention

2. Certain people are of the opinion that Scriptural commandments must be fulfilled with the full force of Jewish commitment, **to the extent of** actual **self-sacrifice. Rabbinical commandments,** they claim, **must also** be observed **with strong determination, because** doing so is also mandated by the Scriptural **commandment, "You shall not deviate [from their words],"** (as the *Rambam*[6] **elaborates at length regarding safeguards and precautions** instituted by our Sages – and **particularly Rabbinical commandments – for they are included in** the prohibition of **"You shall not deviate."**)

However, they say that regarding **customs, "If they come easily, fine, but one is not obligated to sacrifice himself for them."**

Furthermore, such people may **argue that when one needs to educate children in the way of the Torah,** communicating the importance of Jewish customs **is very difficult.** After all, motivating children to fulfill everything Jewish Law requires (Scriptural commandments, Rabbinic ordinances, customs, etc.) may be challenging, **Sometimes,** they suggest, **it is worthwhile to overlook customs and concentrate only on instilling a strong commitment to essential matters,** Scriptural and Rabbinic mandates.

The lesson conveyed by **the order of the questions** addresses **this concern: The first thing that a child asks about – the first thing that he notices and that makes an impression on him – is not a matter of Scriptural Law or Rabbinic Law, but a Jewish custom. This captures his eye and has the greatest effect on him.**

ב. עֶס זַיְינֶען פַאַראַן אַזֶעלְכֶע וָואס זָאגְן אַז מִצְוֹות דְאוֹרַיְתָא דַארְף מֶען מְקַיֵים זַיְין מִיט אַ תּוֹקֶף בִּיז מְסִירַת נֶפֶשׁ. אוֹיךְ מִצְוֹת דְּרַבָּנָן דַארְפְן זַיְין מִיט שְׁטַארְקַיְיט, וַוְיְיל זֵיי גֵייעֶן אַרַיְין אִין דֶער מִצְוָה "לֹא תָסוּר", (וּכְמוֹ שֶׁהֶאֱרִיךְ הָרַמְבַּ"ם[ו] בְּעִנְיַן הַגְּדָרִים, הַסְיָגִים וּבִפְרַט הַמִּצְוֹות דְּרַבָּנָן שֶׁהֵם בִּכְלַל לֹא תָסוּר), אָבֶער מִנְהָגִים - אִיז אוֹיבּ זֵיי קוּמֶען אָן גְרִינְג, מֵהֵיכִי תֵּיתֵי, אָבֶער מוֹסֵר נֶפֶשׁ זַיְין זִיךְ אוֹיף דֶעם אִיז מֶען נִיט מְחוּיָב.

נָאךְ מֶער טַעֲנֶה'ן זֵיי: בְּעֵת מֶען דַארְף מְחַנֵךְ זַיְין קִינְדֶער בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, אוּן אַלְץ אוֹיסְפִירְן אִיז דָאךְ זֵייעֶר שְׁוועֶר, - אִיז אַמָאל כְּדַאי צוּ פַארְקוּקְן אוֹיף מִנְהָגִים, אוּן אָפְּגֶעבְּן זִיךְ נָאר אוֹיף אַרַיְינְגֶעבְּן אִין זֵיי שְׁטַארְקַיְיט אִין עִנְיָנִים עִיקָרִיִים.

אִיז אוֹיף דֶעם דִי אָנְוַוְיְיזוּנְג פוּן דֶעם סֵדֶר הַקֻשְׁיוֹת: דִי עֶרְשְׁטֶע זַאךְ וָואס אַ קִינְד פְרֶעגְט, דִי עֶרְשְׁטֶע זַאךְ וָואס עֶר בַּאמֶערְקְט אוּן עֶס מַאכְט אוֹיף אִים אַן אַיְינְדְרוּק, אִיז נִיט קֵיין עִנְיָן פוּן דְאוֹרַיְיתָא אָדֶער אַ דְרַבָּנָן, נָאר אַ מִנְהַג יִשְׂרָאֵל, דָאס פַארְכַאפְּט זַיְין אוֹיג, אוּן הָאט אוֹיף אִים דִי גְרֶעסְטֶע ווִירְקוּנְג.

---

regarding reclining is last is that it was added much later than the first questions. In other words, it was only added **after people ceased to recline while eating** as an ordinary practice **throughout the year. For this reason, it is not mentioned in the Mishnah or the Gemara, as explained by the Vilna *Gaon*.**

Nevertheless, this interpretation requires much analysis because *Rambam* (*Hilchos Chametz U'Matzah* 8:2) mentions the question regarding reclining and also the question regarding eating **only roasted** meat, a question that was appropriate only in the era of the *Beis HaMikdash.* **Thus,** it indicates **that the question regarding reclining was already asked in the era of the *Beis HaMikdash.***

Note that *Pri Eitz Chayim,* loc. cit., states that the **order** beginning with dipping **corresponds to the spiritual realms as listed in an ascending order: *Asiyah, Yetzirah, Beriah,* and *Atzilus.***

6. ***Hilchos Mamrim* 1:1-2. See** *Rambam's Sefer HaMitzvos,* **positive commandment 174, negative commandment 312.**

If a child's conduct and that of those close to him **will resemble that of** his **non-Jewish surroundings, then even if he has a fixed time to study Torah and he will pray, fulfill commandments, and the like,** his Jewish observance may be lacking. **Since his conduct will resemble that of** the other people in **his surroundings – it is not noticeable that he is a Jew, and he does not sense the distinction between the Jews and other nations, that "You have chosen us from all peoples"**[7] **– the holiness necessary** to accompany his observance **will not be sensed even in the commandments which he fulfills and in the Torah that he studies.**

Moreover, **when the foundation — the** sensitivity to the **holiness of the Torah and the holiness of the commandments — is missing, it is possible that, over time,** this will lead to **a lack in his actual observance of the commandments.**

אוֹיב דִי הַנְהָגָה פוּן דֶעם קִינְד אוּן אַרוּם אִים וֶועט זַיְין עֶנְלֶעךְ צוּ דֶער נִיט־אִידִישֶׁער סְבִיבָה, אִיז אוֹיבּ אֲפִילוּ עֶר וֶועט הָאבְּן אַ קְבִיעוּת צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה, עֶר וֶועט דַאווְנֶען, מְקַיֵים זַיְין מִצְוֹת, אוּן אַזוֹי וַוְיְיטֶער. וְוִיבַּאלְד אָבֶּער אַז אִין זַיְין אוֹיפְפִירוּנְג אִיז עֶר גְלַיְיךְ צוּ דֶער סְבִיבָה, אוֹיף אִים אִיז נִיט קֶענְטִיק אַז עֶר אִיז אַ אִיד אוּן בַּיי אִים הֶערְט זִיךְ נִיט אָן דֶער הַמַבְדִיל בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִים, דֶער אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִים, בְּרֶענְגְט עֶס, אַז אוֹיךְ אִין דִי מִצְוֹת וָועלְכֶע עֶר אִיז מְקַיֵים אוּן אִין דֶער תּוֹרָה וָואס עֶר לֶערְנְט הֶערְט זִיךְ נִיט אָן דִי נוֹיטִיקֶע קְדוּשָׁה.

אוּן וֶוען עֶס פֶעלְט אִין דֶעם יְסוֹד - קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וּקְדוּשַׁת הַמִצְוֹת - אִיז מֶעגְלֶעךְ אַז מִיט דֶער צַיְיט זָאל בַּיי אִים פֶעלְן, חַס וְשָׁלוֹם, אוֹיךְ אִין קִיוּם הַמִצְוֹת בְּפּוֹעֵל.

Shaping Jewish Identity

3. The primary reason for meticulous observance of **Jewish customs** is that these customs **are** an integral element of **Torah** practice, **as it is said,**[8] **"Jewish custom is Torah."** This applies **even to a custom** observed by **women.**[9] Their observance is included in the instruction of our Sages,[10] when commenting on the verse,[11] **"Lest you weigh the path of life"**: "Do not sit and **weigh** the *mitzvos* of the Torah," trying to evaluate **which** commandment or particular practice **is of greater importance.** That directive implies that **one must not neglect any facet** of observance.

Beyond that, the observance of customs es-

ג. אוֹיסֶער דֶעם וָואס מִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל זַיְינֶען אַלֵיין תּוֹרָה, וְוִי דֶער מַאֲמָר: מִנְהַג יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא (וַאֲפִילוּ מִנְהַג נָשִׁים[ה]), דַארְף מֶען נִיט שׁוֹקֵל זַיְין וָואס אִיז וִויכְטִיקֶער, אַזוֹי וְוִי עֶס שְׁטֵייט, אֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס[ו], וּבְמֵילָא טָאר מֶען דָאךְ נִיט פַארְבּוֹיגְן אוֹיף קֵיין שׁוּם זַאךְ, - אִיז

7. The intermediate blessing of the festival in the *Shemoneh Esreh.*

8. *Tosafos,Menachos* 20b, s.v. nifsal; the Alter Rebbe's *Shulchan Aruch* 081:6, 432:11, 494:16.

9. ***Talmud Yerushalmi, Pesachim* 4:1; *Pirkei D'Rabbi Eliezer,* ch. 45.**

10. ***Yalkut Shimoni, Mishlei,*** sec. 937.

11. ***Mishlei* 5:6.**

tablishes **the primary foundation of Jewish education** – that from his childhood, **a youth becomes aware that he is different from everyone else; he knows that he is a Jew. He acquires this** recognition **principally through Jewish customs. Customs are immediately obvious; they are what primarily ingrains in** a youth **the feeling that "You have chosen us from all peoples," from which follows "and You have brought us near, our King, to Your service,"[7] which then serves as the foundation and maintains the entire Torah.**

This is reflected in **our Sages'** teaching,[12] **"Serving Torah [scholars] surpasses studying [under them],"** for by serving them, one is able to observe their performance of even the most minute detail of Jewish practice and appreciate the pride and pleasure they feel in Jewish observance.

אויסער דעם דער ערשטער יְסוֹד פון חִינוּך: דאָס קינד זאָל וויסן אַז ער איז אַנדערש ווי אַלע, ער זאָל וויסן אַז ער איז אַ איד. און דאָס באַקומט ער בְּעִיקָר דורך מִנְהֲגֵי יִשְׂרָאֵל. מִנְהָגִים וואַרפן זיך אין די אויגן; זיי בְּעִיקָר קאַרבן אַיין אין אים דעם געפיל אַז אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, וואָס דערפון איז געקומען וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ - דער יְסוֹד און קִיוּם פון דער גאַנצער תּוֹרָה.

אַזוי ווי די רַזַ"ל זאָגן[יב]: גְּדוֹלָה שִׁמּוּשָׁהּ יוֹתֵר מִלִּמּוּדָהּ.

Looking to the Horizon

4. When we educate our **children properly, teaching them that Jewish customs are also Torah and that one must be** willing to **sacrifice oneself for them,** we have laid the foundation for the redemption. **Then, we can say, "We were slaves to Pharaoh in Egypt, and G-d our L-rd brought us out from there with a strong hand and an outstretched arm."** The recitation of this passage instills within us the anticipation **that despite the doubled and redoubled darkness of exile, "as in the days when [we] left Egypt," G-d will "bring us out from darkness to a great light," and "we will thank You with a new song."**[13] Furthermore, as indicated by the fact that the *Hagadah* uses **the masculine – not the feminine – form for "a new song,"**[14] **this will be a complete and true redemption, never to be followed by exile; the redemption led by** ***Mashiach;*** may it occur **speedily in our days.**

ד. בְּשַׁעַת מען איז מְחַנֵּךְ קינדער ווי עס דאַרף זיין, און מען לערנט זיי אַז אויך מִנְהַג יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה הִיא, און מען דאַרף זיך אויף דעם מוֹסֵר נֶפֶשׁ זיין, דעמאָלט זאָגט מען: עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ ה' אֱלֹקֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה; אַזוי איז אויך איצטער, כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, ניט קוקנדיק אויף דעם חֹשֶׁךְ כָּפוּל וּמְכֻפָּל פון גָּלוּת, איז יוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל, און נוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ, ניט שִׁירָה חֲדָשָׁה לְשׁוֹן נְקֵבָה נאָר שִׁיר חָדָשׁ לְשׁוֹן זָכָר[יד], אַז עס וועט זיין די גְאוּלָּה שְׁלֵימָה וַאֲמִתִּית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת, עַל יְדֵי מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

(משיחת חגה"פ תשט"ז)

---

12. *Berachos* 7b.

13. The Pesach *Hagadah*.

14. See *Tosafos, Pesachim* 116b, s.v. *Hachi garsinon venomar.* See also *Shmos Rabbah* 23:11, which associates the male element with permanence.

א) בסדר הזה הוא במשנה שבירושלמי רי"ף ורא"ש (אבל שתי קושיות האחרונות חסרות שם. והגהת הב"ח ברי"ף צ"ע). בסי' רע"ג (כת"י ב"מ) בסי' רס"ג, רמב"ם, טור אבודרהם (מדמקדימין פי' קושיית מטבילין לפי' שאר ירקות) זבח פסח למהר"י אברבנאל, פע"ח שער כא פ"ז, סידור האריז"ל, מ"ח ועוד. וכן הוא בהגדה הראשונה שבדפוס (שונצינו 5841).

ב) שולחן ערוך אורח חיים לרבנו הזקן סימן תעה סעיף טו.

ג) ולכאורה הי' אפשר לומר הטעם על מה שקושיית מסובין באה לבסוף, כי נתוספה זמן רב אחרי קושיות הראשונות, היינו כשחדלו מלאכול בהסיבה כל השנה. ולכן לא נזכרת במשנה וגמרא, וכפירוש הגר"א. אך פירושו צע"ג, כי ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ב הביא קושי' מסובין וגם קושית כולו צלי, הרי דהיו שואלין מסובין גם בזמן ביהמ"ק. – ועיין בפע"ח שם אשר סדר זה מתאים לסדר העולמות מלמטה למעלה: עשי' יצירה בריאה אצילות.

ד) הלכות ממרים בתחלתו, וראה ספר המצות מ"ע קעד. מל"ת שיב.

ה) ירושלמי פסחים פרק ד הלכה א ופרקי דר' אליעזר פרק מה.

ו) משלי ה, ו. ילקוט שמעוני שם.

ז) ברכות ז, ב.

ח) זע תוספות פסחים קטז, ב ד"ה ה"ג ונאמר.

PESACH II | חג הפסח ב

Adapted from a *sichah* delivered on the second night of Pesach, 5718 (1958)

Introduction

Reincarnation (*gilgul neshamos*) figures prominently in Jewish mystical thought, yet appears less frequently in practical discussions of Jewish observance. In this *sichah*, the Rebbe examines a puzzling statement from the *Hagadah* that touches on that subject: Rabbi Elazar ben Azariah's declaration that he is "*like* a 70-year-old man." A subtle linguistic nuance – the comparative *chof* in ***ki****ben shiv'im shanah* – opens a window into a profound spiritual insight. In truth, Rabbi Elazar ben Azariah was much younger, but citing the teachings of the *Arizal*,[1] the Rebbe explains that Rabbi Elazar was 70 when his experience in a previous incarnation is added.

Building on this teaching, the Rebbe assures us that we can draw upon the positive spiritual accomplishments from our soul's previous journeys. Past failings need not haunt us, for only goodness endures. Any of our deficiencies will be refined by repentance and Divine justice. Our inheritance of spiritual merit empowers us, enabling us to achieve what might otherwise seem beyond our capacities.

This truth stretches beyond personal growth to our collective destiny. When we wonder how our generation could possibly merit the coming of *Mashiach* when previous, seemingly worthier generations did not, the Rebbe provides an inspiring answer: We stand on their spiritual shoulders, inheriting their accumulated merits while contributing our own unique service.

---

1. *Siddur HaAriZal, Hagaddah Shel Pesach,* section *Amar Rabi Elazar.*

Capitalizing on a Spiritual Inheritance

Revealing the Inner Elder

1. The *Hagadah* relates that Rabbi Elazar ben Azariah declared, **"I am *like* a 70-year-old** [man]." As **the Talmud**[1] **states, Rabbi Elazar ben Azariah was a lot younger, it is only that** overnight, **he grew eighteen rows of white hair. As such, he appeared as an elder. This is the implication of the phrase, *kiben shiv'im shanah,* "*like* a 70-year-old** [man]," **employing a comparative** *chof.*

As such, the continuation of Rabbi Elazar ben Azariah's statement – **"yet I did not merit** [that the **Sages accept my ruling – that the Exodus from Egypt should be mentioned at night]" – is difficult to understand. According to the simple meaning of the phrase,** that he was literally 70 years old, the incomprehensible aspect of the Sages not accepting Rabbi Elazar ben Azariah's ruling **was not only because of** his great **wisdom, but also because he was an elder, 70 years old and had devoted much time to this matter.** Since he was both wise and apparently an elder, his opinion **should have prevailed**[2] **and** been accepted by the other Sages **as the** binding **law. However, since he merely appeared to be an elder** this would **undermine the argument that the law should follow his opinion?**

As is well known,[3] **the analogies and examples given by the Torah are not mere comparisons, but rather they derive** in a chainlike process of spiritual descent **from the analogue which they represent. In a similar vein, the very fact that Rabbi** Elazar ben

א. הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה:

וועגן דעם לָשׁוֹן הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן, זָאגְט דִי גְמָרָא[ט] אַז בֶּאֱמֶת אִיז רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה גֶעוועֶן אַ סַךְ אִינְגֶער, נָאר אַהַדְרוּ לֵיהּ תַּמְנֵי סְרֵי דָרֵי חִיוּוְרְתָּא - עֶר הָאט בַּאקוּמֶען אַכְצְן שׁוּרוֹת ווַיְיסֶע הָאר, - הָאט עֶר אוֹיסְגֶעזֶען ווִי אַ זָקֵן. אוּן דָאס אִיז דֶער דִּיּוּק כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, מִיט אַ כָּ"ף הַדִּמְיוֹן בִּלְבַד.

לוֹיט דֶעם אִיז נִיט פַארְשְׁטַאנְדִיק וָואס עֶר זָאגְט ווַיְיטֶער וְלֹא זָכִיתִי כו'. לוֹיט דֶער פַּשְׁטוּת הַלָּשׁוֹן אִיז דֶער ווָאוּנְדֶער פוּן "וְלֹא זָכִיתִי" נִיט נָאר מִצַּד חָכְמָה, נָאר אוֹיךְ מִצַּד דֶעם וָואס עֶר אִיז אַ זָקֵן כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה אוּן הָאט אַ סַךְ צַיְיט אָפְּגֶעגֶעבְּן אוֹיף דֶעם, דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעדַארְפְט מְנַצֵּחַ זַיְין' עֶס זָאל זַיְין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, אָבֶּער ווִיבַּאלְד עֶר הָאט בְּלוֹיז אוֹיסְגֶעזֶען ווִי אַ זָקֵן פַאלְט דָאךְ אָפּ דִי טַעֲנָה עֶס זָאל זַיְין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ?

נָאר עֶס אִיז יָדוּעַ[יא] אַז דִי מְשָׁלִים וְדוּגְמָאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה זַיְינֶען נִיט סְתַּם מְשָׁלִים, נָאר זֵיי ווֶערְן נִשְׁתַּלְשֵׁל פוּן זֵייעֶר נִמְשָׁל, אִיז דָאס גוּפָא וָואס

1. *Berachos* 28a.

2. This is how Rabbi Ovadia of Bartenura explains the word "merit" in *Berachos* 1:5.

3. See also *Likkutei Sichos,* Vol. 1, p. 118ff.

Azariah **appeared as an elder was because in a spiritual sense he was truly a 70-year-old elder. As stated in *Siddur HaArizal*, when combined with his years from his previous incarnation,**[4] **he had reached 70 years of age.**

Since spiritually he was an elder, it was incomprehensible to him that he "did not merit..." to have the law follow his opinion.

A further point: **Since his spiritual age was connected with a matter of Torah – that the law** should **follow his opinion** because of his age **– and Torah governs physical reality, this was expressed in the fact that even his most external physical aspects (his hair, which is secondary to the skin**[5]**) actually appeared as that of a 70-year-old man. For, as is evident from the statement of the *Talmud Yerushalmi***[6] **on the verse,**[7] **"to G-d who completes for me," the reality of the world conforms to the legal decisions of the Torah.**

נִרְאָה כְּזָקֵן - אִיז דָאס ווַיְיל בְּרוּחְנִיּוּת אִיז עֶר בֶּאֱמֶת גֶעוועֶן אַ זָקֵן בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה, אוּן אַזוֹי ווִי עֶס שָׁטֵייט אִין סִידּוּר הָאֲרִיזַ"ל אַז בְּצֵירוּף זַיְינֶע יָארְן פוּן עֶרְשְׁטְן גִלְגוּל אִיז עֶר גֶעוואָרְן דֶעמָאלְט בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה.

אוּן דֶערְפַאר אִיז עֶר מְסַיֵּים בִּתְמִיָּה וְלֹא זָכִיתִי כו': מִצַּד דֶעם ווָאס בְּרוּחְנִיּוּת אִיז עֶר גֶעוועֶן אַ זָקֵן, הָאט עֶר גֶעדַארְפְט זוֹכֶה זַיְין, דִי הֲלָכָה זָאל זַיְין ווִי עֶר.

אוּן דוּרְךְ דֶעם ווָאס דִי זִקְנָה בְּרוּחְנִיּוּת הָאט זִיךְ פַארְבּוּנְדְן מִיט אַן עִנְיָן פוּן תּוֹרָה, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, ווָאס תּוֹרָה גֶעוועֶלְטִיקְט אוֹיף גַשְׁמִיּוּת, הָאט זִיךְ עֶס אוֹיסְגֶעדְרִיקְט אוֹיךְ אַז עֶר הָאט טַאקֶע אוֹיסְגֶעזֶען ווִי אַ בֶּן שִׁבְעִים שָׁנָה, אֲפִילוּ אִין זַיְינֶע גַאנְץ אוֹיסֶערְלֶעכֶע עִנְיָנִים (שַׂעֲרוֹת - הָאר - הַטָּפֵל לִבְשָׂרוֹ[ב]), אוּן לוֹיט דֶעם מַאֲמַר הַיְרוּשַׁלְמִי[ג] אוֹיף דֶעם פָּסוּק לָאֵ־ל גּוֹמֵר עָלָי, אַז דִי מְצִיאוּת פוּן ווֶעלְט ווֶערְט לוֹיט דֶעם פְּסַק דִין פוּן תּוֹרָה.

Tapping Into Past Lives

2. This narrative contains **a lesson** relevant **to everyone in their Divine service. Most of the souls in these generations are not new souls; instead, they already existed in a previous incarnation.**[8] Accordingly, **when** a person **faces a challenge in Divine service that, in his current incarnation, appears beyond his abilities and capacities to overcome, he should know that the goodness from a previous incarnation can also be revealed within him. This** positive energy will **assist him in his Divine service in** his **day-to-day life: not only in**

ב. דִי אָנְווַיְיזוּנְג פוּן דֶעם אִין עֲבוֹדָה פַאר יֶעדְן אֵיינֶעם:

רוֹב נְשָׁמוֹת אִין אוּנְזֶערֶע דוֹרוֹת זַיְינֶען נִיט קֵיין נַיְיעֶ נְשָׁמוֹת, נָאר זֵיי זַיְינֶען שׁוֹין גֶעוועֶן אַמָאל אִין אַ גִלְגוּל. אִיז בְּשַׁעַת עֶס קוּמְט צוּ אַן עִנְיָן אִין עֲבוֹדָה ווָאס מִצַּד זַיְינֶע כֹּחוֹת אוּן עִנְיָנִים פוּן דֶעם אִיצְטִיקְן גִלְגוּל זֶעט עֶר נִיט אַז עֶר זָאל עֶס קֶענֶען דוּרְכְפִירְן, דַארְף עֶר ווִיסְן, אַז עֶס קֶען בַּיי אִים אוֹיךְ נִתְגַּלֶּה ווֶערְן דֶער טוֹב פוּן פְרִיעֶרְדִיקְן גִלְגוּל, אוּן דָאס הֶעלְפְט אַרוֹיס אִין זַיְין עֲבוֹדָה, נִיט

---

4. He was a reincarnation of the Prophet Shmuel, who lived 52 years. Combining his 18 years and Shmuel's 52 produces a sum of 70 (*Siddur HaAriZal, Hagaddah Shel Pesach,* section *Amar Rabi Elazar; Likkutim* at the end of *Sefer Hagilgulim,* (p. 35d, in the Frankfurt 1684 edition); *Hagaddah Shel Pesach, Simchas HaRegel* (*Chida*), *ibid.*).

5. ***Eruvin*** **4b.**

6. See ***Talmud Yerushalmi,*** *Kesubos* 1:2; ***Nedarim*** **6:8,** *et al.*

7. *Tehillim* 57:3.

8. **See *Shaar HaGilgulim, hakdamah* 3, and the conclusion of *hakdamah* 4. This is not the place** for further discussion of the matter.

relation to his **intellect and emotions,** his **internal faculties, but also in** relation to his **thought, speech, and action,** his modes of expression that are – **like hair – external.**

נָאר אִין שֵׂכֶל אוּן מִדּוֹת - כֹּחוֹת פְּנִימִיִּים - נָאר אוֹיךְ אִין מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה - עִנְיָנִים חִיצוֹנִיִּים (דוּגְמַת הַשַּׂעֲרוֹת) - אִין טָאגְטֶעגְלֶעכְן לֶעבְּן[יד].

Only Goodness Endures

3. At first glance, one might question: If the positive **elements of** a person's **life in a previous incarnation are combined** with those of this present lifetime to elevate his spiritual standing, **seemingly, the negative aspects would also be included. Who is able to know what his spiritual state was in a previous incarnation? So how will he be able to draw the strength to battle against evil and perform his Divine service?**

ג. אִין פְּלוּג קֶען מֶען פְרֶעגְן: אוֹיבּ מֶען אִיז מְצָרֵף דִי עִנְיָנִים פוּן פְרִיעֶרְדִיקְן גִלְגּוּל, וֶועְרְט דָאךְ אִין פְּלוּג דֶער רַע אוֹיךְ נִצְטָרֵף, אוּן וֶוער ווייס ווי אִיז גֶעוֶוען זַיְין מַצָּב אִין פְרִיעֶרְדִיקְן גִלְגּוּל, אִיז פוּן וַואנֶען זָאל עֶר נֶעמֶען כֹּחוֹת אוֹיף קֶעמְפְן מִיטְן רַע אוּן טָאן זַיְין עֲבוֹדָה?

אִיז דֶער עֶנְטְפֶער אוֹיף דֶעם:

In resolution: Good is an everlasting reality. When a Jew performs a *mitzvah*, it remains forever, as stated in *Tanya*,[9] "Above, the unity [generated] is eternal, [enduring] for all time." By contrast, evil has no genuine existence; it is merely a concealment and a veil, hiding G-d's light. Thus, **if** the person **already received a punishment, whether physical or spiritual, for what he did,** the punishment will have **purified** him from the sin. And if **he has repented for** the sin, **certainly, the evil has already been nullified. How much more so** is this true if his **repentance was motivated by love,** in **which** instance, his **intentional sins were transformed into merits.**[10]

טוֹב אִיז אַ מְצִיאוּת נִצְחִי. בְּשַׁעַת אַ אִיד טוּט אַ מִצְוָה בְּלַײַבְּט עֶס אוֹיף שְׁטֶענְדִיק, ווִי עֶס שְׁטֵייט אִין תַּנְיָא[טו], "וְיִחוּד זֶה לְמַעְלָה הוּא נִצְחִי לְעוֹלָם וָעֶד". אָבֶּער רַע אִיז קֵיין מְצִיאוּת נִיט, עֶס אִיז מֶער נִיט ווִי אַ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אוּן אוֹיבּ עֶר הָאט שׁוֹין בַּאקוּמֶען אַן עוֹנֶשׁ הַמְמָרֵק (אַ שְׁטְרָאף וָואס לַײטֶערְט אוֹיס), בְּגַשְׁמִיּוּת צִי בְּרוּחְנִיּוּת, אוֹיף דֶעם וָואס עֶר הָאט גֶעטָאן, אָדֶער אַז עֶר הָאט אַף דֶערוֹיף תְּשׁוּבָה גֶעטָאן, אִיז דָאךְ אַ וַדַּאי דֶער רַע שׁוֹין בָּטֵל גֶעוָוארְן. וּמִכָּל שֶׁכֵּן בִּתְשׁוּבָה מֵאַהֲבָה - וָואס זְדוֹנוֹת נַעֲשִׂים כִּזְכֻיּוֹת[טז].

Standing on Giants' Shoulders[11]

4. These concepts **also provide an answer to those who ask: If the previous generations did not merit the revelation of *Mashiach,* how then is it possible that nowadays – when the question, "Has the generation become more worthy?"**[12]

ד. אוּן דָאס אִיז אוֹיךְ אַן עֶנְטְפֶער צוּ דִי וָואס פְרֶעגְן, ווִי קֶען דָאס זַיְין אַז דִי פְרִיעֶרְדִיקֶע דוֹרוֹת הָאבְּן נִיט זוֹכֶה גֶעוֶוען צוּ גִילּוּי הַמָּשִׁיחַ, אוּן אִיצְטֶער וָואס אַכְשׁוּר דָּרָא בִּתְמִיָּה, וֶועט מֶען

9. *Tanya,* **ch. 25.**

10. ***Yoma*** **86b.**

11. See the beginning of *Shibolei HaLeket,* quoted in the series of *maamarim* entitled *Yom Tov shel Rosh HaShanah, 5666,* p. 400.

12. ***Yevamos*** **39b.**

זוֹכֶה זַיְין צוּ גִילוּי הַמָּשִׁיחַ - אִיז דֶער עֶנְטְפֶער אוֹיף דֶעם, אַז אִין אִיצְטִיקְן דוֹר אִיז דָא אוֹיךְ דֶער טוֹב פוּן דִי פְרִיעֶרְדִיקֶע דוֹרוֹת כַּנַ"ל, דֶערְפַאר וֶועט מֶען אִיצְטֶער דַוְקָא זוֹכֶה זַיְין לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ.

(משיחת ליל ב׳ דחגה"פ תשח"י)

can legitimately be raised – **we will merit the revelation of *Mashiach*?**

The answer to this is that the present generation also possesses the goodness of the previous generations, as mentioned above. Therefore, specifically now we will merit the coming of *Mashiach;* may he come **speedily in our days.**

ט) ברכות כח, א.

י) זכיתי כפירוש הרע"ב שם.

יא) זע אויך אויבן ע׳ 811 און ווייטער.

יב) עירובין ד, ב.

יג) נדרים פרק ו הלכה ח.

יד) זע שער הגלגולים הקדמה ג׳ וסוף הקדמה ד. ואכ"מ.

טו) פרק כה.

טז) יומא פו, ב.

PESACH III | חג הפסח ג

Adapted from the *Sichos* of Pesach, 5712 (1952) and 5717 (1957)

Introduction

The Pesach *Seder* presents us with a profound lesson regarding the power of unity that characterizes the experience of this festival. Using the well-known passage of the four sons, this *sichah* highlights their positioning – the wicked son appears directly adjacent to the wise son.

Each of the four sons – wise, wicked, simple, and unable to ask – harbors an essential oneness, "*echad*," a core of holiness that connects them to G-d and to one another. The *Hagadah* teaches us that the wise son bears a special responsibility for reaching the wicked son. The additional potential granted him implies a mission; he has an obligation to extend himself to his neighbor. Through the relationship he initiates, both are transformed – the wicked son discovers his innate goodness, while the wise son learns to master his own internal challenges.

The lesson extends beyond the traditional four sons to include a fifth category – the son who doesn't even appear at the *Seder* table. Pesach creates a truly inclusive table where everyone belongs – even those completely disconnected from our tradition – and brings us closer to a time when we all will thank G-d with "a new song," an expression of praise celebrating our people's complete, permanent Redemption.

Four Sons, One Family

All Children Are Dear

1. The *Hagadah* states: **"The Torah spoke concerning four sons: one wise, one wicked, one simple, and one who does not know how to ask." This passage** contains several **problematic** aspects:

The order of the four sons, placing the wicked son **next to the wise son** raises a question. **Seemingly,** the sons **should have been listed according to the order of** the relevant **prooftexts in the Torah:**[1] **the wicked** son, **the simple, the one who does not know how to ask, and the wise. Alternatively,** they should have been listed **according to their standing: the wise son, the simple, the one who does not know how to ask, and the wicked.**

Indeed, mystically, the latter order **follows the structure of the** spiritual **worlds:** ***Atzilus***, ***Beriah, Yetzirah,*** **and** ***Asiyah,*** **as stated in the writings of the** ***Arizal.***[2] **The wise** son parallels the world of ***Atzilus***, **for "the supernal father"** – the *sefirah* of ***chochmah*** ("'**wisdom**') – **"nests in** ***Atzilus***." **The wicked** son parallels the world of ***Asiyah,*** **for** the realm of ***kelipah*** **is close to it.**[3] **The simple** son parallels the world of ***Beriyah,*** **and** the son who **does not know how to ask** parallels the world of ***Yetzirah.***

The straightforward explanation is that they are listed according to the order of their wisdom.[4] **Alternatively, first, the loftiest level is mentioned, then, the lowest, and afterwards, those in between.**[5]

א. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה אֶחָד חָכָם וְאֶחָד רָשָׁע וְאֶחָד תָּם וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל:

אִין דֶער פִּיסְקָא אִיז נִיט פַארְשְׁטַאנְדִיק:

א) דֶער סֵדֶר פוּן דִי אַרְבָּעָה בָּנִים, וָואס עֶר שְׁטֶעלְט אַוֶועק דֶעם רָשָׁע לֶעבְּן חָכָם, לִכְאוֹרָה הָאט עֶר זֵיי גֶעדַארְפְט שְׁטֶעלְן אָדֶער לוֹיט סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת: רָשָׁע, תָּם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל, חָכָם. אָדֶער לוֹיט זֵייעֶר חֲשִׁיבוּת: חָכָם, תָּם, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אוּן רָשָׁע.

- וָואס אַזוֹי אִיז דָאךְ זֵייעֶר חֲשִׁיבוּת אוֹיךְ מִצַּד סֵדֶר הָעוֹלָמוֹת, ווִי עֶס אִיז פַאראַן אִין כִּתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל[ז] אַז דִי אַרְבָּעָה בָּנִים זַיְינֶען כְּנֶגֶד דִי ד' עוֹלָמוֹת, חָכָם - בַּאֲצִילוּת (דְאַבָּא - חָכְמָה - עִילָאָה מְקַנְּנָא בַּאֲצִילוּת), רָשָׁע - בַּעֲשִׂיָּה שֶׁהַקְּלִיפָּה קְרוֹבָה שָׁם[ח], תָּם - בִּבְרִיאָה, וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל - בִּיצִירָה.

אִין פַּשְׁטוּת קֶען מֶען פַארְעֶנְטְפֶערְן, אַז עֶר רֶעכְנְט זֵיי כְּדֶרֶךְ חָכְמָתָם[ט]; אוֹיךְ קֶען מֶען זָאגְן אַז פְרִיעֶר רֶעכְנְט עֶר דֶעם קָצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן, נָאכְדֶעם, דֶעם קָצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, אוּן צוּם סוֹף דִי וֶועלְכֶע גֶעפִינֶען זִיךְ צְווִישְׁן[י].

---

1. The prooftexts that mention sons asking questions concerning Pesach are as follows: *Shmos* **12:26**-27 mentions the wicked son; *Shmos* 13:14, the simple son; *Shmos* 13:8, the son who does not know how to ask; and *Devarim* **6:20**-25, the wise son. See *Likkutei Sichos,* Vol. 27, p. 185, footnote 23.

2. ***Pri Eitz Chayim, shaar*** **21, ch. 7.**

3. **See also** ***Tanya,*** **ch. 6.**

4. **This interpretation is** also **found in** ***Avudraham.*** To explain: the wicked son is also wise; it is only that his wisdom is misdirected.

5. **See a similar order of listing by** ***Tosafos, Bava Kama*** **4b, s.v.,** ***shomer chinam.***

Nevertheless, everything in the Torah involves precise detail. Since the wicked son is placed next to the wise son, we are compelled to say that there is a connection between them. This is particularly true since the wording of the *Hagadah* is ***ve'echad rasha,*** **("and one wicked")** connecting the two with **a *vav*** that implies **linkage.**[6]

Clarification is thus necessary:

a) Since the wise son **represents the loftiest level and the wicked** son **the lowest level, how can the two be placed next to each other, particularly, when connected with a *vav*** that implies **linkage?**

b) The answer to the wicked son is: **"'For the sake of this, G-d wrought** miracles **for me, when I left Egypt,'**[7] [which implies], **'For me' and not 'for him.' Were he to have been there, he would not have been redeemed." This requires explanation. If he has no connection at all with the Exodus from Egypt, why does the *Hagadah* mention him, and why do we speak about him at the *Seder?* Moreover,** we see that **we are told to concern ourselves with him, as the *Hagadah*** explicitly **says, "Tell him...."**

c) According to the teachings of the *Arizal,*[8] **the four cups** of wine **correspond to the four sons: the first cup, to the wise** son, **the second cup to the wicked** son, **etc.** Now, **the main body of the *Hagadah* is recited over the second cup. On the surface,** this is problematic. **Since "had he had been there, he would not have been redeemed," why is the recitation of the main body of the *Hagadah* connected specifically to what is said to the wicked** son?

d) The order of the *Hagadah* is that it begins with an **introduction relating** what is said to the four

אִין תּוֹרָה אִיז דָאךְ אָבֶּער יֶעדֶער עִנְיָן בְּדִיּוּק, אִיז וַוִיבַּאלְד אַז מֶען שְׁטֶעלְט פָּארְט דֶעם רָשָׁע לֶעבְּן דֶעם חָכָם, מוּז מֶען זָאגְן אַז עֶס אִיז צְווִישְׁן זֵיי דָא אַ שַׁיְיכוּת, וּבִפְרָט אַז עֶר זָאגְט "וְאֶחָד רָשָׁע" מִיט אַ וָא"ו הַמּוֹסִיף[כא]. דַארְף מֶען פַארְשְׁטֵיין, וַוִיבַּאלְד אַז חָכָם אִיז קָצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן אוּן רָשָׁע קָצֶה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, ווִי קֶען מֶען זֵיי שְׁטֶעלְן אֵיינֶער לֶעבְּן צְווֵייטְן אוּן נָאךְ אִין אַן אוֹפֶן פוּן וָא"ו הַמּוֹסִיף?

ב) דֶער עֶנְטְפֶער צוּם רָשָׁע אִיז, בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם, לִי וְלֹא לוֹ אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל. אִיז נִיט פַארְשְׁטַאנְדִיק: אוֹיבּ עֶר הָאט אִינְגַאנְצְן קֵיין שַׁיְיכוּת נִיט צוּ יְצִיאַת מִצְרַיִם, אִיז ווִי קוּמְט עֶר אִין דֶער הַגָּדָה, וָואס רֶעדְט מֶען ווֶעגְן אִים אִין סֵדֶר, אוּן מֶען הֵייסְט נָאךְ פַארְנֶעמֶען זִיךְ מִיט אִים, ווִי דֶער לָשׁוֹן פוּן דֶער הַגָּדָה וֶאֱמוֹר לוֹ?

ג) עֶס שְׁטֵייט אִין כִּתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל[כב] אַז דִי אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת זַיְינֶען כְּנֶגֶד דִי אַרְבָּעָה בָּנִים. כּוֹס רִאשׁוֹן - חָכָם, כּוֹס שֵׁנִי - רָשָׁע, אוּן אַזוֹי וַוייְטֶער. דֶעם עִיקַּר הַהַגָּדָה זָאגְט מֶען אוֹיפְן כּוֹס שֵׁנִי. אִין פְלוּג, וַוִיבַּאלְד אַז אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל, ווִי קוּמְט עֶס וָואס דַוְקָא מִיט דֶער אֲמִירָה לָרָשָׁע אִיז פַארְבּוּנְדְן דֶער עִיקַּר הַהַגָּדָה?

ד) נָאךְ דֶער הַקְדָּמָה פוּן וְהִגַּדְתָּ צוּ דִי אַרְבָּעָה בָּנִים, מִיטְן קְבִיעוּת זְמַן

---

6. The concept that a *vav* implies linkage is widely accepted. **See *Rashi, Menachos* 91a,** s.v. ho'eil **which explains that even Rabbi Yonason** – who generally maintains that a *vav* is employed for a different reason: to make a distinction – **agrees that in an instance where, were a *vav* not to be employed, there would be no room for error, it perforce implies linkage. Since the matter is dependent upon logic, there is no reason to distinguish between a phrase in the Torah or a phrase used by our Sages.** Hence, their usage of a *vav* when mentioning the four sons can be understood to imply linkage. **See the texts referenced in *S'dei Chemed, K'llalim, vav,* subsections 8-13.**

7. *Shmos* 13:8.

8. *Pri Eitz Chayim, shaar* 21, ch. 5 and ch. 7.

sons and continues with the discussion of when the story of the Exodus should be told, ***Yachol meiRosh Chodesh,* "Perhaps we should [begin] from Rosh Chodesh..." The *Hagadah* then starts telling the story of the actual Exodus from Egypt.**

How does it begin that story? "Originally, our ancestors were worshippers of false deities," as **the *Gemara*** states,[9] **"One should begin with [our] unbecoming [origins]."**

That approach also requires clarification: **At the time when we are sitting at the *Seder* table telling about the Egyptian bondage and Exodus, of what relevance is it to relate what happened before the exile** in Egypt **and** even **before the time of Avraham?**

אויף דערויף (יכול מראש חדש כו'), הויבט זיך אן דער סיפור פון יציאת מצרים אליין - מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. זאגט די גמרא[כג]: מתחיל בגנות. איז ניט פארשטאנדיק, בעת מען זעצט זיך אוועק פסח צום סדר דערציילן וועגן שעבוד ויציאת מצרים, וואס איז דא נוגע צו דערציילן די פאסירונגען פון פאר התחלת הגלות און פאר דער צייט פון אברהם אבינו?

What Will Always Remain

2. These concepts can be understood based on **the *Gemara's* teaching,**[10] **"[A Jew,] even though he sinned, remains a Jew." Every Jew, regardless of his situation** or circumstances always **retains his** essential **Jewish core.** In that vein, **my revered father-in-law, the Rebbe,**[11] **interpreted** the words, *echad chacham, echad rasha,* **("one wise, one wicked…"),** as indicating that oneness – **the "*echad,*"** the essential core of a Jew that is always one with G-d – **exists within each of the** four **sons, even the wicked. It is only that it may be hidden within them and** effort be necessary to **reveal it.**

The "*echad*" that exists within every Jew is connected with the attribute of ***chochmah*** ("wisdom") **in his soul.**[12] This is the reason **why the wicked** son **is placed next to the wise** son: **to show that even the wicked son possesses the "*echad,*" for even he possesses the attribute of *chochmah* within** his **soul.**

ב. די גמרא זאגט[כד]: אף על פי שחטא ישראל הוא. יעדער איד אין וועלכן מצב ער זאל ניט זיין, האט ער אין זיך די נקודת היהדות, און לויט דעם ווארט פון כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר[כה], אחד חכם ואחד רשע: אין יעדן איינעם איז דא דער "אחד", אויך אין דעם רשע, נאר ביי אים איז עס פארבארגן און מען דארף עס אנטפלעקן.

דער "אחד" אין יעדער אידן איז פארבונדן מיט חכמה שבנפש[כו]. דערפאר שטעלט מען דעם רשע לעבן חכם, צו ווייזן אז אויך דער רשע האט דעם "אחד", ווייל אויך ער האט דאך בחינת חכמה שבנפש.

---

9. *Pesachim* 116a.

10. *Sanhedrin* 44a.

11. *Likkutei Dibburim,* Vol. 3, p. 844.

12. *Tanya,* chs. 18-19.

The Source for the Answer to the Wicked Son

3. The obligation to involve oneself with the wicked son and **to elevate him is no less than the obligation to involve oneself with the simple** son **and the** son **who does not know how to ask, and even with the wise** son. This is implied by the *Hagadah's* words, **"The Torah spoke about four sons." The Torah spoke and instructed us to involve ourselves with them** all. **Consequently, they are all on the same scale because each individual statement in the Torah relates to the entire Torah.**

When one letter or word **of a Torah scroll – whichever letter** or word **that may be – is lacking, it affects the holiness of all the letters** in the scroll.[13] **It does not matter if** the Torah's **words are directed to** a) **the wise son,** b) **the father who was charged with the commandment,**[7] **"You shall tell your son… [what brought about the observance of the Pesach festival]"** – which on a deeper level, refers to **our Father in Heaven, who is the One who ultimately answers and removes all questions – or** c) **to the wicked** son. **Every word in the Torah leads to the perfection of the holiness** invested within **the Torah as a whole.** As such, the obligation to reach out to the wicked son is integral to the Torah as a whole. Without the word or letter that relates to him, the Torah scroll is incomplete.

ג. דֶער חוֹב אוֹיף צוּ פַּארְנֶעמֶען זִיךְ מִיטְן רָשָׁע אוֹיף אוֹיפְהוֹיבְּן אִים, אִיז נִיט קֵיין קְלֶענֶערֶער ווִי דֶער חוֹב צוּ פַּארְנֶעמֶען זִיךְ מִיטְן תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל, אוּן אֲפִילוּ מִיטְן חָכָם.

עֶס אִיז דָאךְ כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה, עֶס אִיז אַ דִּבּוּר פוּן תּוֹרָה צוּ פַּארְנֶעמֶען זִיךְ מִיט זֵיי, וּבְמֵילָא זַיְינֶען אַלֶע אוֹיפְן זֶעלְבְּן וָואגְשָׁאל, וַוייל אִין תּוֹרָה אִיז יֶעדֶער דִּבּוּר פְּרָטִי נוֹגֵעַ צוּ גַאנְץ תּוֹרָה.

בְּשַׁעַת עֶס פֶּעלְט אֵיין אוֹת[כז] אִין אַ סֵפֶר תּוֹרָה אִיז דָאס נוֹגֵעַ אִין דֶער קְדוּשָּׁה פוּן אַלֶע אוֹתִיּוֹת, נִיט גֶעקוּקְט וָואס פַאר אַ אוֹת דָאס אִיז. עֶס אִיז נִיט נוֹגֵעַ צִי עֶס אִיז פַארְבּוּנְדְן מִיט דֶעם אֶחָד חָכָם, צִי מִיטְן אָב וָואס צוּ אִים אִיז דֶער צִיווּי וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ, דֶער אָב - אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וָואס עֶר פַארֶענְטְפֶערְט אוּן נֶעמְט אַרָאפּ אַלֶע קֻשְׁיוֹת - אָדֶער עֶס אִיז פַארְבּוּנְדְן מִיט דֶעם רָשָׁע. יֶעדֶער דִּבּוּר טְרָאגְט בַּיי צוּ דֶער שְׁלֵימוּת הַקְּדוּשָּׁה אִין כְּלָלוּת הַתּוֹרָה.

Appreciating Who a Jew Really Is

4. This concept is also alluded to in our Sages' teaching, "[A Jew,] even though he sinned, remains a Jew." Our Sages' wording, specifically, the term they use for a Jew – **Yisrael – is exact. Yisrael is the loftier name** used to refer to the Jews. Since we are speak-

ד. דָאס אִיז אוֹיךְ מְרוּמָּז אִין דֶעם מַאֲמַר רַזַ"ל אַף עַל פִּי שֶׁחָטָא יִשְׂרָאֵל הוּא.

לְשׁוֹן רַזַ"ל אִיז דָאךְ מְדוּיָּק. פַארְוָואס שְׁטֵייט דֶער לָשׁוֹן יִשְׂרָאֵל

---

13. See *Zohar,* Vol. III, p. 71a; *Tikunei Zohar, tikun* 25; *Nodah B'Yehudah,* Vol. 2, *Orach Chayim,* responsum 109; *Avnei Nezer, Yoreh De'ah,* Vol. 2, responsum 371.

ing about a sinner, **seemingly** that name **should not have been used, but rather Yehudi, or the like.**

However, the name **Yisrael contains special significance. It serves as an acronym for the phrase: יש ששים ריבוי אותיות לתורה, "There are 600,000 letters in the Torah."[14] Just like a Torah scroll in its entirety is dependent on every letter, so too, the Jewish people as a whole – and as individuals – are dependent on every** single **Jew.** Moreover, since the Torah teaches,[15] **"You are children to G-d," our Father in Heaven is dependent, as it were, on every individual Jew.[16]**

By including the wicked son **in the** ***Seder,*** **we will bring to fruition the all-inclusive Divine intent regarding all matters.** Therefore, to highlight how his presence is fundamental to G-d's intent, the wicked son is mentioned directly after the wise son.

הוּא, לִכְאוֹרָה הָאט גֶעדַארְפְט שְׁטֵיין נִיט דֶער שֵׁם הַמַּעֲלָה יִשְׂרָאֵל, נָאר - יְהוּדִי אוּן דָאס גְלַיְיךְ.

יִשְׂרָאֵל אִיז רָאשֵׁי תֵּבוֹת: יֵשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא אוֹתִיּוֹת לַתּוֹרָה. דָאס מֵיינְט: פּוּנְקְט אַזוֹי ווִי דִי גַאנְצֶע תּוֹרָה אִיז אָפְּהֶענְגִיק אִין יֶעדֶער אוֹת, כַּנַ"ל, אַזוֹי אִיז אוֹיךְ כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל תָּלוּי אִין יֶעדֶער אִידְן. בָּנִים אַתֶּם לַהֲוָיֶ' אֱלֹקֵיכֶם אוּן אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, זַיְינֶען אַלֶע כִּבְיָכוֹל תָּלוּי אִין יֶעדֶער אִידְן בִּפְרַט[כח].

דוּרְךְ דֶעם ווָאס מֶען ווֶעט אַרַיְינְנֶעמֶען אוֹיךְ דֶעם רָשָׁע אִין סֵדֶר, ווֶעט זִיךְ אוֹיסְפִירְן דִי כְּלָלוּת הַכַּוָּנָה פוּן אַלֶע עִנְיָנִים.

The Wise Son's Mission

5. There is another reason for placing the wicked son **next to the wise** son: **Who can reveal the "*echad*" present within the wicked** son? **Specifically, the wise** son. **The simple** son **and the** son **who does not know how to ask do not have the strength to elevate** the wicked son. **Specifically, the wise** son, he who is on **the loftiest level has the potential to reveal the "*echad*" present within the wicked** son. This follows the pattern that **it is** those on **the loftiest levels who** can **descend to the lowest levels.[17] For this reason, the wicked son is placed next to the wise** son; **for the elevation of the wicked son is accomplished specifically via the wise** son.[18]

ה. נָאךְ אַ טַעַם אוֹיף שְׁטֶעלְן דֶעם רָשָׁע לֶעבְּן דֶעם חָכָם:

ווֶער קֶען מְגַלֶּה זַיְין דֶעם "אֶחָד" ווָאס גֶעפִינְט זִיךְ אִין דֶעם רָשָׁע, - דֶער חָכָם דַוְקָא. דֶער תָּם מִיטְן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל הָאבְּן קֵיין כּוֹחַ נִיט צוּ מַעֲלֶה זַיְין אִים. דֶער חָכָם, דֶער קָצֶה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן, עֶר דַוְקָא הָאט בְּכוֹחַ צוּ מְגַלֶּה זַיְין דֶעם "אֶחָד" ווָאס אִין רָשָׁע. וְעַל דֶּרֶךְ כָּל הַגָּבוֹהַּ גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר.

אוּן דֶערְפַאר אִיז מֶען מַסְמִיךְ דֶעם רָשָׁע צוּם חָכָם, ווַיְיל זַיְין הַעֲלָאָה אִיז דוּרְךְ דֶעם חָכָם דַוְקָא[כט].

---

14. *Megaleh Amukos, Ofen* 186.

See *Likkutei Sichos*, Vol. 20, p. 419, footnote 12, citing *Likkutei Torah, Vayikra,* pp. 41b and 43d, which explains how this statement correlates with the fact that there are actually 304,805 letters in a Torah scroll.

15. *Devarim* 14:1.

16. See *Sanhedrin* 6:5, as interpreted by Rav Ovadia of Bartenura who states that when a person suffers because of his sins, the Divine Presence says, **"I am in distress because of My head..."** In other words, G-d identifies with and feels, as it were, the suffering of a Jew.

17. See *Shaarei Orah,* 58a ff., 65a ff.. *et al.*

18. A similar pattern is described **in *Pri Eitz Chayim*, loc. cit.,** which states, **"Why is *Atzilus* next to *Asiyah?* Because *Asiyah* requires great light."**

Proximity for a Purpose

6. This is also the precise implication of the *Hagadah's* phrase, **"The Torah spoke concerning the four sons."** The word **Torah means "instruction"; the Torah provides guidance for** our **Divine service,** teaching **how to fulfill the intended purpose in every matter. Therefore, the Torah prescribes the order, "One who is wise and one who is wicked,"** placing the wicked son next to the wise son.

When **the order** is determined according to **the perspective of the worlds,** i.e., as seen according to the hierarchy that governs existence, **the wicked one is last. As mentioned previously,** ***Asiyah*** **(the World of Action)** – which corresponds to the wicked son – **is the lowest and final world. However,** the mission and guidance **the Torah** provides **is that the world should not remain as it exists in its** natural **state, but that** its **every aspect should be elevated. Therefore, the order from the Torah's perspective is** not to list the sons according to the natural spiritual hierarchy. Instead, **the wicked** son **is** placed **next to the wise** son, so that the wise son **will elevate him.**

ו. דָאס אִיז אוֹיךְ דֶער דִיוּק כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה. תּוֹרָה אִיז הוֹרָאָה, (אָנְווַייזוּנְג). תּוֹרָה אִיז אַ הוֹרָאָה אִין עֲבוֹדָה ווִי אוֹיסְפִירְן דִי כַּוָּנָה אִין יֶעדֶער זַאךְ. דֶערְפַאר אִיז דֶער סֵדֶר מִצַּד הַתּוֹרָה, אֶחָד חָכָם וְאֶחָד רָשָׁע.

אִין דֶעם סֵדֶר מִצַּד הָעוֹלָמוֹת אִיז דֶער רָשָׁע צוּם סוֹף, וְכַנַּ"ל אַז עֲשִׂיָּה אִיז דֶער נִידֶערִיקְסְטֶער אוּן דֶער לֶעצְטֶער עוֹלָם. דֶער עִנְיָן פוּן תּוֹרָה אָבֶּער אִיז דָאךְ, נִיט דֶער עוֹלָם זָאל פַארְבְּלַייבְּן ווִי עֶר אִיז בִּמְצִיאוּתוֹ, נָאר מַעֲלֶה זַיְין יֶעדֶער עִנְיָן, דֶערְפַאר אִיז מִצַּד הַתּוֹרָה דֶער סֵדֶר, רָשָׁע לֶעבְּן דֶעם חָכָם, ווָאס דוּרְךְ אִים אִיז זַיְין הַעֲלָאָה.

On Whom the Obligation Lies

7. The above **also enables us to understand the demand my revered father-in-law, the Rebbe, made of those who were bonded most closely with him.** Now, **it is understood that those who were most closely bonded with him were also most developed in their Torah knowledge, their occupation with prayer, and their fulfillment of** ***mitzvos behiddur,*** **with conscientious observance,** (including **the pillar of deeds of kindness**).

What did he ask of them? **To involve themselves with simple people, to study with them even basic concepts like** learning to read **the** ***alef-beis*** **and also the** ***alef-beis*** – i.e., the rudimentary basics – **of the Divine service of** ***teshuvah*** **and the observance of** ***mitzvos.***

ז. דֶערְמִיט ווֶעט מֶען אוֹיךְ פַארְשְׁטֵיין ווָאס כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר הָאט גֶעמָאנְט בַּיי זַיְינֶע נָאנְטֶע מְקוּשָּׁרִים,

- ווָאס דִי מְקוּשָּׁרִים בְּיוֹתֵר זַיְינֶען דָאךְ מִסְתָּמָא אוֹיךְ יוֹדְעֵי תּוֹרָה בְּיוֹתֵר, עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה, אוּן מְקַיְּמֵי מִצְוֹות בְּהִידּוּר (קַו פוּן גְּמִילוּת חֲסָדִים) -

אַז זֵיי זָאלְן זִיךְ פַארְנֶעמֶען מִיט אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים, אוּן לֶערְנֶען מִיט זֵיי אוֹיךְ עִנְיָנִים פְּשׁוּטִים ווִי אַלֶ"ף בֵּי"ת, צִי כִּפְשׁוּטוֹ, צִי דֶעם אַלֶ"ף בֵּי"ת פוּן עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות.

On the surface, this is difficult to comprehend: **Why did he have to** assign this task to **those bonded most closely with him? Others could also have** studied with the simple Jews. Even though **their knowledge was less, it would have been sufficient to teach** beginners. This would have allowed **those most closely bonded** with the Rebbe **to devote themselves exclusively to advancing in the study of Torah, the Divine service of prayer, and the observance of *mitzvos behiddur*** to an even greater extent.

The reason for this is the motif described above: **The elevation of the wicked** son, the one on **the lowest level,** can most effectively **come about via the wisest** individuals, **those on the loftiest levels.**

אִין פְּלוּג, וואָס האָט מֶען גֶעדאַרְפְט אוֹיסְנוּצְן אוֹיף דֶעם דִי מְקוּשָׁרִים בְּיוֹתֵר, דאָס האָבְּן דאָךְ גֶעקֶענְט טאָן אוֹיךְ אַנְדֶערֶע, וואָרוּם ווִי ווֵייניִק זֵיי ווֵייסְן, אִיז זֵייעֶר יְדִיעָה נאָךְ אַלְץ גֶענוּג אוֹיף עוֹסֵק זַיְין זִיךְ דֶערְמִיט, אוּן דִי מְקוּשָׁרִים בְּיוֹתֵר זאָלְן זִיךְ אָפְּגֶעבְּן נאָר מִיט שְׁטַייגְן אִין לִימוּד הַתּוֹרָה, עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּהִידּוּר?

אִיז דֶער טַעַם אוֹיף דֶעם: ווַיְיל דִי הַעֲלָאַת הָרָשָׁע וְהַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר אִיז עַל יְדֵי הֶחָכָם וְהַגָּבוֹהַ בְּיוֹתֵר דַּוְקָא, (דוּרְךְ דֶעם גְרֶעסְטְן חָכָם אוּן דֶעם הֶעכְסְטְן).

Two-Directional Guidance

8. In a more detailed sense, this teaches a twofold lesson:

a) The wicked son **is instructed not to despair and become despondent; he, too, has hope. G-d sends to him a wise** son, one **who will influence him and help him improve his ways. What is asked from him is only to** attach **himself to the wise son – this is alluded to by the fact that there is a *vav*** that implies **linkage between** the two – suggesting **that he** should see himself **as linked to him.**

b) The wise son **is instructed not to** distance himself from the wicked son by **asserting, "What connection do I have with him? Let him perish in his wickedness."** He must know that "**all Jews are mutually responsible**[19] (and [thus] **interconnected**)." Accordingly, he **has a responsibility to try to elevate every Jew, including the wicked** son, leading him **back to positive** conduct.[20] **However, there is a conditional dimension** to his efforts to

ח. בִּפְרָטִיּוּת אִיז אִין דֶעם דאָ אַ צְווֵייעֶנְדִיקֶע הוֹרָאָה:

א) דֶעם רָשָׁע זאָגְט מֶען עֶר זאָל נִיט אַרָאפְּפַאלְן בַּיי זִיךְ, וואָרוּם אוֹיךְ עֶר האָט אַ האָפֶענוּנְג, דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער שִׁיקְט אִים צוּ אַ חָכָם וואָס זאָל מַשְׁפִּיעַ זַיְין אוֹיף אִים אוּן אַרוֹיסְהֶעלְפְן אִים צוּ פַארְבֶּעסֶערְן זַיְינֶע דְרָכִים. עֶס מאָנְט זִיךְ נאָר פוּן אִים, עֶר זאָל נִיתּוֹסֵף ווֶערְן (דֶער רֶמֶז אִין וָא"ו הַמּוֹסִיף) אוּן ווֶערְן אַ טָפֵל צוּ דֶעם חָכָם.

ב) דֶעם חָכָם לֶערְנְט מֶען, עֶר זאָל נִיט טַעֲנֶה'ן: מַה לִּי וְלָרָשָׁע, יֹאבַד בְּרִשְׁעוֹ (וואָס האָבּ אִיךְ צוּ טאָן מִיטְן רָשָׁע? זאָל עֶר פַארְלאָרְן ווֶערְן אִין זַיְין רִשְׁעוּת) - נאָר כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין (וּמְעוּרָבִין) זֶה בָּזֶה[ל], לִיגְט דֶער חוֹב צוּ מִשְׁתַּדֵּל זַיְין זִיךְ מַחְזִיר לְמוּטָב זַיְין יֶעדְן אֵיינֶעם[לא] אוֹיךְ דֶעם רָשָׁע. נאָר אִין דֶעם אִיז דאָ אַ תְּנַאי (דֶער רֶמֶז

19. *Sanhedrin* 27b; *Shevuos* 39a.

20. *Tanya,* ch. 32.

reach out to the wicked son. **As indicated by the *vav* that implies linkage, the wicked son should be linked to him – he should be influenced and receive from the wise son.** It goes without saying that the relationship **should not** work **in an opposite manner** (Heaven **forbid).**

As is self-understood, if it is demanded of the wise son to involve himself with the wicked son, **how much more so should he involve himself with the simple – foolish**[21] – son **and with the one who does not know how to ask.**

אִין וָא"ו הַמּוֹסִיף), עֶר זָאל זֶען דֶער רָשָׁע זָאל נִיתּוֹסֵף וֶוערְן צוּ אִים, עֶר זָאל זַיְין מוּשְׁפָּע וּמְקַבֵּל פוּן חָכָם, אוּן נִיט פַּארְקֶערְט חַס וְשָׁלוֹם.

עֶס אִיז פַארְשְׁטַאנְדִיק, אַז אוֹיב מֶען מָאנְט צוּ פַארְנֶעמֶען זִיךְ אֲפִילוּ מִיט אַ רָשָׁע, אִיז מִיט אַ תָּם (טִפֵּשׁ[לב]) וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

The Wise Son's Need for Vigilance

9. The seating of the wise son next to the wicked son produces a further lesson: **The wise** son **must always remember that the wicked son is his neighbor,** reminding him that "**sin crouches at the entrance.**"[22] As our Sages teach,[23] "**Whenever one is greater than another, his evil inclination is greater than the other's.**" And *Tehillim*[24] states, "**A wicked man watches for the righteous man and seeks to slay him.**" Our Sages[25] interpret this as referring not to a wicked person from the outside, but to the wicked **inside of each of us. For this reason,** the wise son **must be more careful with himself and entreat G-d's mercies that He help him. Only then can he overcome the wickedness he has within himself.**[22] **In this vein, my revered father-in-law, the Rebbe** Rayatz,[26] **commented, "The wise** son **needs strong protection** not to be influenced by **his neighbor, the wicked** son."

The two directives to the wise son **are interrelated. By virtue of the fact that the wise** son **will involve himself with the wicked** son, **elevating him** spiritually, he will receive help from Above **that will enable to withstand** the challenge of **his own internal wickedness.**

ט. נָאךְ אַ הוֹרָאָה אִין דֶעם: דֶער חָכָם דַארְף שְׁטֶענְדִיק גֶעדֶענְקֶען אַז דֶער רָשָׁע אִיז זַיְין שָׁכֵן - לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ[לג], כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, אוּן צוֹפֶה רָשָׁע (שֶׁבְּקִרְבּוֹ) לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ, אוּן דֶערְפַאר דַארְף עֶר נָאךְ מֶער מְדַקְדֵּק זַיְין אוֹיף זִיךְ אוּן בֶּעטְן רַחֲמִים, דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער זָאל אִים הֶעלְפְן, ווָאס נָאר דַאן[לד] קֶען עֶר בַּיְיקוּמֶען דֶעם רָשָׁע שֶׁבְּקִרְבּוֹ. וּכְפִתְגַּם כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר[לה]: דֶער חָכָם דַארְף הָאבְּן אַ שְׁטַארְקֶע שְׁמִירָה פַאר זַיְין שָׁכֵן דֶעם רָשָׁע.

אוּן דִי צְווֵיי הוֹרָאוֹת צוּם חָכָם זַיְינֶען צְווִישְׁן זִיךְ פַארְבּוּנְדְן: דוּרְךְ דֶעם ווָאס דֶער חָכָם ווֶעט זִיךְ פַארְנֶעמֶען מִיטְן רָשָׁע שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ, צוּ מַעֲלֶה זַיְין אִים, דוּרְךְ דֶעם ווֶעט עֶר קֶענֶען בַּיְיקוּמֶען אוֹיךְ דֶעם רָשָׁע שֶׁבְּקִרְבּוֹ.

21. ***Talmud Yerushalmi, Pesachim* 10:4.**

22. *Bereishis* 4:7. As ***Tanya,* ch. 13,** teaches, even a person whose conduct is spiritually flawless possesses a potential to deviate from the Torah path.

23. *Sukkah* 52a.

24. *Tehillim* 37:32.

25. ***Sukkah* 52b;** *Kiddushin* 30b.

26. ***Likkutei Dibburim,* Vol. 3, p. 423.**

Oneness, the Key to Divine Blessing

10. The key to the success of **the wise** son's **involvement with and efforts to elevate the wicked** son, **the simple** son, **and the son who does not know how to ask** is alluded to by the fact that when listing them, the *Hagadah* mentions **them with a *vav* that implies linkage. A *vav*** is "a letter of truth."[27] By **drawing down the Torah of truth, all four sons become united, leading G-d to fulfill our request,[28] "Bless us, our Father, all as one (*ki'echad*)." When will we merit our Father's blessing? When we are "all as one."[29]**

It was in such a state of oneness **that G-d gave the Torah to the Jewish people.** The Torah[30] mentions how **they "camped there,** facing the mountain," **using a singular conjugation,** implying that they camped there in a state of perfect oneness.[31]

Herein lies the connection between the two because **the Giving of the Torah was the purpose of the Exodus from Egypt, as it is written,[32] "When you take the nation out of Egypt, you will serve G-d on this mountain."**

י. דורְךְ דֶעם וואָס דֶער חָכָם פַּארְנֶעמְט זִיךְ אוּן הוֹיבְּט אוֹיף דֶעם רָשָׁע, תָּם וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל - יֶעדֶער פוּן זֵיי מִיט אַ וָא"ו הַמּוֹסִיף בִּתְחִלָּתוֹ, וָא"ו דָּא אוֹת אֱמֶת, הַמְשָׁכַת תּוֹרַת אֱמֶת, אִיז הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ מְמַלֵּא אוּנְזֶער בַּקָּשָׁה: בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד. ווֶען הָאט מֶען דֶעם בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ - אוֹיבּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד.

אַזוֹי ווִי עֶס אִיז גֶעווֶען בְּשַׁעַת דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעגֶעבְּן דִי תּוֹרָה צוּ אִידְן, וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן יָחִיד, ווָאס מַתַּן תּוֹרָה אִיז דָאךְ דֶער תַּכְלִית פוּן יְצִיאַת מִצְרַיִם, ווִי עֶס שְׁטֵייט: בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה.

With Divine Blessing

11. The above enables us to comprehend the introductory words with which the *Hagadah* **prefaces the passage of the four sons: "Blessed be the Omnipresent; blessed be He. Blessed be He who gave the Torah to His nation, Israel; blessed be He."**

There are commentators[33] who explain **that, in previous generations, this passage was ordained to be recited as a responsive reading. The head of the family would say, "Blessed be the Omnipresent,"** and **all** those present **would answer, "Blessed be He." The head of the family would say, "Blessed be He**

יא. אוּן דָאס אִיז אוֹיךְ ווָאס אַלְס אַן הַקְדָּמָה צוּם עִנְיָן פוּן אַרְבָּעָה בָּנִים, זָאגְט מֶען, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ הוּא.

עֶס זַיְינֶען פַּארַאן דֵיעוֹת אַז דֶער לָשׁוֹן אִיז נִתְקַן גֶעווָארְן מִצַּד דֶעם סֵדֶר ווָאס אִיז גֶעווֶען אַמָאל אַז דֶער רֹאשׁ הַמִּשְׁפָּחָה פְלֶעגְט זָאגְן אוּן אַלֶע פְלֶעגְן עֶנְטְפֶערְן; ווֶען דֶער רֹאשׁ הַמִּשְׁפָּחָה הָאט גֶעזָאגְט בָּרוּךְ הַמָּקוֹם, הָאבְּן אַלֶע גֶעעֶנְטְפֶערְט בָּרוּךְ הוּא, ווֶען עֶר

---

27. *Zohar,* Vol. III, p. 2a.

28. The *Sim Shalom* blessing in the *Shemoneh Esreh.*

29. *Tanya,* ch. 32, *et al.*

30. *Shmos* 19:2.

31. *Rashi* and *Mechilta* on the verse.

32. *Shmos* 3:12.

33. See *Hagadas Shlomoh,* p. 49.

who gave the Torah to His nation, Israel," and all those present **would answer again, "Blessed be He."**

הָאט גֶעזָאגְט בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, הָאבְּן אַלֶע נָאךְ אַמָאל גֶעעֶנְטְפֶערְט בָּרוּךְ הוּא.

On a deeper level, **the four phrases beginning "blessed be He" correspond to the four sons.** "Blessed," *Baruch* in Hebrew, **has the connotation of eliciting** and drawing down beneficence from a higher source to a lower level, for **the "*echad*,"** G-d's oneness, **must be drawn down to each of the four sons. This applies not only to the wicked** son **but also to the wise son for he also must request Divine mercy, as explained.**

בְּכָל אוֹפֶן אָבֶער, זַיְינֶען דִי פִּיר מָאל בָּרוּךְ כְּנֶגֶד דִי אַרְבָּעָה בָּנִים: אִין יֶעדְן אֵיינֶעם פוּן זֵיי דַארְף מֶען פּוֹעֵל'ן בָּרוּךְ מִלְשׁוֹן הַמְשָׁכָה, מַמְשִׁיךְ זַיְין אִין אִים דֶעם "אֶחָד". וָואס דָאס דַארְף מֶען נִיט נָאר אִין רָשָׁע נָאר אוֹיךְ אִין חָכָם, וְכַנַּ"ל אַז אוֹיךְ דֶער חָכָם דַארְף הָאבְּן אַ בַּקָּשַׁת רַחֲמִים.

The conduit to draw down the "*echad*" to all four sons is through their following the motif of *echad chacham ve'echad rasha…*, "one wise and one wicked…," the wise son being connected to the wicked **with a *vav* that implies linkage.** This creates a setting where **we are "all as one (*ki'echad*)."**

אוּן כְּדֵי צוּ מַמְשִׁיךְ זַיְין דֶעם אֶחָד אִין אַלֶע אַרְבָּעָה בָּנִים, אִיז דָאס דַוְקָא דוּרְךְ דֶעם סֵדֶר פוּן אֶחָד חָכָם וְאֶחָד רָשָׁע, כַּנַּ"ל, דוּרְךְ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד.

Every Jew Will Be Redeemed

12. Based on these explanations, **we can clarify the statement** to the wicked son, **"Were he to have been there, he would not have been redeemed." The intent of these words is not to spurn the wicked son (Heaven forbid). On the contrary, the aim is to explain to him the pleasantness of the Torah, for the primary manner through which one can affect another person is by drawing him close.**

יב. לוֹיט דֶעם קֶען מֶען דֶערְקְלֶערְן, אַז דָאס וָואס עֶס שְׁטֵייט וֶאֱמוֹר לוֹ אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל, מֵיינְט מֶען נִיט מִיט דֶעם מַדְחֶה זַיְין חַס וְשָׁלוֹם דֶעם בֵּן רָשָׁע, אַדְּרַבָּה, מֶען מֵיינְט אַז מֶען דַארְף אִים מְבַאֵר זַיְין דֶעם נוֹעַם פוּן תּוֹרָה, וָוארוּם פּוֹעֵל'ן אוֹיף יֶענֶעם קֶען מֶען בְּעִיקָר דוּרְךְ קֵירוּב.

The above words are meant to explain to him that he also has a place at the *Seder.* When **G-d** began the Ten Commandments with the words,[34] **"I am G-d your L-rd,"** He used **the singular form** for "your." He was addressing every Jew individually. Moreover, these words were not just spoken; **they were engraved** in the core of each individual.

בְּשַׁעַת דֶער אוֹיבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעזָאגְט אָנֹכִי הֲוָיֶ' אֱלֹקֶיךָ לְשׁוֹן יָחִיד, אִיז בַּיי יֶעדֶער אִידְן אַיְינְגֶעקְרִיצְט גֶעוָוארְן אַז אֱלֹקֶיךָ, זַיְין כֹּחַ וְחַיּוּת, אִיז אָנֹכִי הֲוָיֶ'. וּמִצַּד

G-d's name *Elokim* is associated with the source of strength and vitality. *Anochi Havayah Elokecha* implies that ***Anochi Havayah,* G-d's essence and His transcendent** qualities **became *Elokecha,* "your strength and your vitality."**

34. Ibid. 20:2.

This applies to every Jew. G-dliness is part of his inner being. Thus, **from the perspective of the Torah, every Jew – whoever he might be – must** eventually **be redeemed** from bondage and any other influence **for** every Jew's participation **is crucial to the fulfillment of** G-d's **all-encompassing purpose, as explained** in secs. 3 and 4.

This is the implication of the statement, "Tell him…. 'Had he been *there*, he would not have been redeemed.'" Specifically, "there," in Egypt, before the Giving of the Torah, he would not have been redeemed. **However,** afterwards, **due to** his connection to **the Torah,**[35] **he will also be redeemed.**

When a Jew **is shown** his place in the Torah and sees **the pleasantness of the Torah, that will motivate him** to draw **close to our Father in Heaven.**

תּוֹרָה, אִיז יֶעדֶער אִיד, ווֶער עֶס זָאל נִיט זַיְין, מוּז אוֹיסְגֶעלֵייזְט ווֶערְן, ווָארוּם עֶר אִיז נוֹגֵעַ אִין כְּלָלוּת הַכַּוָּנָה כַּנַ"ל.

אוּן דָאס מֵיינְט וֶאֱמוֹר לוֹ אִלּוּ הָיָה שָׁם לֹא הָיָה נִגְאָל, שָׁם דַוְקָא, אִין מִצְרַיִם פַאר מַתַּן תּוֹרָה, אָבֶער מִצַּד תּוֹרָה, ווֶעט אוֹיךְ עֶר נִגְאָל ווֶערְן.

אוּן דוּרְךְ דֶעם ווָאס מֶען ווַיְיזְט אִים דֶעם נוֹעַם פוּן תּוֹרָה, פּוֹעֵל'ט מֶען אִין אִים אַ קִירוּב לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

An All-Inclusive Redemption

13. On this basis, we can also understand the reason why the main body of the *Hagadah* is recited over the second cup of wine which corresponds to the wicked son and why the *Hagadah* follows the motif of "begin[ning] with [our] unbecoming [origins."]

The Exodus from Egypt possesses a dimension that **is loftier than the other redemptions. A certain aspect of exile remained** after **all the other redemptions. By contrast, regarding the redemption from Egypt, it is written,**[36] **"They bespoiled Egypt," leaving it "like a snare in which there is no grain… like deep water in which there are no fish,"**[37] elevating and removing all the sparks of G-dliness that were present in that land. **Nevertheless, it was not a complete redemption because it was followed by exile. The** ultimate **purpose of the Exodus from Egypt is to reach the Future Redemption, a complete redemption that will not be followed by exile. From the Exodus from Egypt onward, we have**

יג. לוֹיט דֶעם קֶען מֶען אוֹיךְ דֶערְקְלֶערְן דֶעם טַעַם אוֹיף דֶעם, ווָאס דֶעם עִיקַר הַהַגָּדָה זָאגְט מֶען אוֹיפְן כּוֹס שֵׁנִי אוּן אוֹיף דֶעם ווָאס מַתְחִיל בִּגְנוּת:

יְצִיאַת מִצְרַיִם, כָאטשׁ זִי אִיז הֶעכֶער פוּן אַנְדֶערֶע גְאוּלוֹת, ווָארוּם אִין אַלֶע גְאוּלוֹת אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבְּן אַן עִנְיָן פוּן גָלוּת, אָבֶער בִּגְאוּלַּת מִצְרַיִם שְׁטֵייט וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם, כִּמְצוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן וְכִמְצוּלָה שֶׁאֵין בָּהּ דָּגִים[לו], אִיז דָאס נָאךְ פוּנְדֶעסְטְווֶעגְן נִיט גֶעווֶען קֵיין גְאוּלָה שְׁלֵימָה, ווָארוּם יֵשׁ אַחֲרֶיהָ גָלוּת. דֶער תַּכְלִית פוּן יְצִיאַת מִצְרַיִם אִיז אוֹיף צוּקוּמֶען צוּ דֶער גְאוּלָה הָעֲתִידָה, גְאוּלָה שְׁלֵימָה שֶׁאֵין

35. I.e., his essential bond with the Torah, even when on a conscious level, there is no revealed connection.

36. *Shmos* 12:36.

37. ***Berachos*** **9b**; *Pesachim* 119a.

been continually **proceeding toward** this goal.[38]

The path **to reach the Future Redemption is through being "all as one," as explained. Therefore, the main body of the *Hagadah*** – i.e., where one must place the primary effort – **is recited over the second cup which corresponds to the wicked** son, **for** – to bring out his "***echad***" – **the most effort is necessary.**

Moreover, to expand the above concept, the *Hagadah's* story of the Exodus **begins, "Originally, our ancestors were worshippers of false deities." This alludes to** the inclusion of **a fifth type of son,**[39] **one who does not even ask, "What is the service that you are performing?"**[40] **because he is entirely unaware of Judaism. He does not** see himself as **related to Avraham, Yitzchak, and Yaakov, but to our original ancestors, the idolaters, Terach and Nachor.**

It is **through our involvement with all four sons – and even the fifth son –** that **we will merit the Future Redemption, as we conclude the recitation of the *Hagadah* on the second cup, "We will offer thanks to you [with] a new song." The masculine form of** *shir,* "song," **refers to the Future Redemption,**[41] **which all the categories** of sons **will merit. On his own, the wicked son would not merit even the redemption from Egypt, which is lower than the Future Redemption.** However, **due to the influence of the Torah, he – and even the fifth son** who is even lower than the wicked son and is not mentioned as a participant in the *Seder* **– will merit the Future Redemption, which is even loftier.**

Through our unity, proceeding **"all as one,"** we **will merit the complete redemption – which will**

אַחֲרֶיהָ גָּלוּת, צוּ וועֶלכֶער מֶען גֵייט פוּן יְצִיאַת מִצְרַיִם אָן[לז].

און אַזוֹי ווִי צוּקוּמֶען צוּ דֶער גְאוּלָה הָעֲתִידָה קֶען מֶען דוּרכְן כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד דַּוְקָא, כַּנַ"ל, דֶערפַאר אִיז עִיקַר אֲמִירַת הַהַגָּדָה, דֶער עִיקַר הִשְׁתַּדְלוּת - דָארטְן וואוּ עֶס אִיז אַמְשְׁווֶערסְטְן - אוֹיפְן כּוֹס שֵׁנִי כְּנֶגֶד אֶחָד רָשָׁע. נָאךְ מֶער, מֶען הוֹיבְּט אָן - מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וואָס אִין דֶעם אִיז מְרוּמָּז דֶער פִינפְטֶער סָארְט בֵּן[לח], וואָס פְרֶעגְט אֲפִילוּ נִיט מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם, ווַיְיל עֶר ווייסְט אִינְגַאנְצְן נִיט פוּן אִידִישְׁקַיְיט, עֶר אִיז זִיךְ גָאר נִיט מִתְיַחֵס צוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, נָאר צוּ מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, צוּ תֶּרַח'ן און צוּ נָחוֹר'ן.

אִיז דוּרְךְ דֶעם וואָס מֶען פַארְנֶעמְט זִיךְ מִיט אַלֶע אַרְבָּעָה בָּנִים און אוֹיךְ מִיטְן פִינְפְטְן בֵּן, ווֶעט מֶען זוֹכֶה זַיְין צוּ דֶער גְאוּלָה הָעֲתִידָה, ווִי מֶען אִיז מְסַיֵּים בַּאֲמִירַת הַהַגָּדָה אוֹיפְן כּוֹס שֵׁנִי, וְנוֹדֶה לְּךָ שִׁיר חָדָשׁ לְשׁוֹן זָכָר, וואָס דָאס גֵייט אוֹיף דֶער גְאוּלָה הָעֲתִידָה - וואָס צוּ אִיר ווֶעלְן זוֹכֶה זַיְין אַלֶע סוּגִים, אוֹיךְ דֶער בֵּן רָשָׁע, כָאטשׁ מִצַּד עַצְמוֹ וואָלְט עֶר נִיט זוֹכֶה גֶעווֶען אֲפִילוּ צוּ גְאוּלַּת מִצְרַיִם ווֶעלְכֶע אִיז נִידֶערִיקֶער פוּן גְאוּלָה הָעֲתִידָה, אָבֶּער מִצַּד דֶעם עִנְיָן פוּן תּוֹרָה ווֶעט אוֹיךְ עֶר, און אֲפִילוּ דֶער פִינְפְטֶער סוּג בֵּן וואָס אִיז נָאךְ נִידֶערִיקֶער, זוֹכֶה זַיְין צוּ דֶער גְאוּלָה הָעֲתִידָה וואָס אִיז הֶעכֶער פוּן גְאוּלַּת מִצְרַיִם, און דוּרְךְ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד, ווֶעלְן מִיר אַלֶע זוֹכֶה זַיְין צוּ דֶער גְאוּלָה הַשְּׁלֵימָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ

---

38. See **the** ***maamar*** **entitled** ***Kimei Tzeitzcha,*** **5705.**

39. See the Rebbe's communal **letter sent for Pesach, 5717 (1957) printed in** ***Hagadah shel Pesach im Biurim,*** **5746 and later editions, p. 578ff.**

40. *Shmos* 12:26, the question asked by the wicked son.

41. See ***Tosafos, Pesachim*** **116b, s.v.** ***Hachi garsinon venomar.*** **See also** ***Shmos Rabbah*** **23:11, which associates the male element with permanence.**

not be followed by exile – to be led by *Mashiach*. May it occur speedily in our days.

גָּלוּת דוֹרֵךְ מָשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

(מלוקט משיחות חגה״פ תשי״ב, תשי״ז)

יז) פרי עץ חיים שער כא פ״ז.

יח) זע אויך תניא פ״ו.

יט) כן פירש באבודרהם.

כ) על דרך זה ראה תוספות ד״ה שומר חנם בבא קמא ד, ב.

כא) כיון דבלא וא״ו אין מקום לטעות - גם לרבי יונתן הוא להוסיף (רש״י מנחות צא, ריש ע״א). וכיון דתליא בסברא אין לחלק בין לשון תורה ללשון חכמים. ועיין בספרים שהובאו בשדי חמד כללים וא״ו ס״ק ח־יג.

כב) פרי עץ חיים שער כא פרק ה. שם פרק ז.

כג) פסחים קטז, א.

כד) סנהדרין מד, א.

כה) לקוטי דיבורים ח״ג ע׳ 844.

כו) תניא פרק יח־יט.

כז) זע זהר חלק ג עא, א. תיקוני זהר תיקון כה. שאלות ותשובות נודע ביהודה מהדורא תנינא אורח חיים סימן ק״ט. אבני נזר יורה דעה ח״ב סימן שע״א.

כח) זע סנהדרין פרק ו משנה ה: קלני מראשי כו׳.

כט) וכפרי עץ חיים שם: ולמה אצילות סמוך לעשיה לפי שעשיה צריכה אור גדול.

ל) סנהדרין כז, ב. שבועות לט, א.

לא) תניא פרק לב.

לב) ירושלמי פסחים פרק י הלכה ד.

לג) זע תניא פרק יג.

לד) ראה בכל זה סוכה נב.

לה) לקוטי דיבורים ח״ג ע׳ תכג.

לו) ברכות ט, ב.

לז) ד״ה כימי צאתך (בסה״מ) תש״ח.

לח) ראה במכתב לחג הפסח תשי״ז (נדפס בהגדה של פסח עם ביאורים - בהוצאת תשמ״ו ושלאחרי זה - ע׳ תקעה ואילך).

CREDITS:

Copyright by Sichos in English

Rabbi Eliyahu Touger
Rabbi Sholom Ber Wineberg
Translators

Rabbi Sholom Zirkind
Rabbi Zalmy Avtzon
Content Editors

Uriella Sagiv
David Hendler
Copy Editors

Yosef Yitzchok Turner
Typesetting

Spotlight Design
Layout and Cover

Mayer Preger
Advisory Board

Rabbi Shmuel Avtzon
Director, Sichos In English

הרה"ת ר' משה יהודה בן ר' צבי יוסף ע"ה
Rabbi Moshe Kotlarsky OBM,
whose commitment has brought this sacred initiative to fruition